

УМОВНОСТІ ТЕОРІЇ ЕФЕКТИВНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ ТА ЕФЕКТИВНОГО РИНКУ

Вінницький національний технічний університет

Анотація. *Висвітлено та здійснено критичний аналіз понять ефективна конкуренція та ефективний ринок. Було здійснено розмежування понять ефективний ринок та ефективна конкуренція. Представлено авторське бачення ефективної конкуренції.*

Ключові слова: *ефективний ринок, ефективна конкуренція, робоча та діюча конкуренція.*

Abstract. *There had been covered and implemented critical analysis of the concepts of effective competition and effective market. There was made a distinction between effective market and effective competition. The author's vision of effective competition had been presented.*

Key words: *effective market, effective competition, working and active competition.*

Здійснюючи пошуки ідеальних форм існування ринку та конкуренції, можемо зробити висновок, що в більшості літературних джерелах використовується ефективний ринок та ефективна конкуренція. Але при цьому не існує абсолютної однозначності в визначення та критеріях оцінювання.

При здійсненні пошуку критеріїв та визначення ефективного ринку, зіштовхуємось із поняттям «гіпотеза ефективного ринку», але при детальнішому аналізі ця гіпотеза стосується в більшій мірі фінансових ринків, та включає лише один критерій інформацію. Гіпотеза ефективного ринку - гіпотеза, згідно якої вся істотна інформація негайно і в повній мірі відображається на ринку курсова вартість цінних паперів. Ця гіпотеза була сформульована американським економістом Юджином Фамою. Гіпотеза ефективного ринку може бути сформульована таким чином: ринок є ефективним у відношенні будь-якої інформації, якщо вона безпосередньо і повністю відображена в ціні активу [1].

Але після кількох невдалих спроб, ми все таки знайшли визначення ефективного ринку, яке придатне до дослідження різних форм ринків. Але можемо відмітити, що в вітчизняній літературі йому не надають достатнього значення.

Ефективний ринок - інституціональна структура, в рамках якої обмінюються сторони отримують вигоду від торгівлі в світі з нульовими трансакційними витратами. Але оскільки укладання угод тягне за собою витрати на всіх ринках, ефективні ринки (як вони визначаються в неокласичних моделях) недосяжні. Тому ефективність ринку, як і всіх економічних інститутів, визначається мінімізацією трансакційних витрат, які несуть суб'єкти в умовах взаємодії в рамках цього інституту [2].

Окрім цього визначення, яке на нашу думку є найбільш вдалим та в рамках якого необхідно будувати подальші дослідження є наступне.

«Якщо запаси товарів реалізуються за цінами, близькими до ціни рівноваги, то такий ринок є ефективним. Найефективніше ринки функціонують в умовах чистої конкуренції, до яких належать...» [3]. Далі Єщенко П. С, Палкіною Ю. І. перераховані деякі умови досконалої конкуренції, а саме необмежена кількість учасників ринку, вільний доступ до ринку і вільний вихід із нього, мобільність матеріальних, трудових, фінансових та інших ресурсів, кожний учасник ринку вкладає гроші в акції, облігації та інші цінні папери для отримання доходу, виробу на ринку однорідні; наявність у кожного учасника ринку повного обсягу інформації щодо.

Перераховані вище умови, це умови існування досконалої конкуренції, найбільш відома їх класифікація представлена Дж. Стігліцом. Це і є критеріями недосконалої конкуренції, коли одна із умов порушується, отже на ринку недосконала конкуренція, що є ще однією умовністю теорії недосконалої конкуренції та не розвиненістю цієї теорії в вітчизняній літературі.

Далі автори Єщенко П. С, Палкіна Ю. І. здійснюють ототожнення, що ринок із досконалою конкуренцією та вільний ринок це однакові поняття.

«Проте усі перелічені ознаки належать до «ідеального вільного ринку», який не існує у дійсності. Будь-який реально функціонуючий ринок (його ще називають конкурентним, або операційним) має

елементи вільного» [3]. Після цього надається пояснення, що вільний ринок має володіти наступними характеристиками: надання права вільного вибору споживачеві того чи іншого блага у межах його доходів і рівня цін, що склалися, незалежність економічного суб'єкта від владних структур, вільний вибір товару, диктат на ринку споживача, а не виробника.

Ми не погоджуємось із ототожненням автора вільного ринку та ринку із досконалою конкуренцією. На місці автора, ми б використали термінологію регульований та нерегульований ринок, мається на увазі державне втручання в справи ринку.

Як бачимо, що на початку цієї роботи, ми не даремно ввели два об'єкта дослідження конкуренцію та ринок, оскільки ці два поняття є взаємозалежними, особливо в питаннях ефективності. Як зазначалось раніше в наших публікаціях, в вітчизняній науковій літературі часто відбувається ототожнення ефективного ринку та ефективної конкуренції.

Як можна відмітити, що дану гіпотезу та означення ефективного ринку абсолютно не можливо застосувати до товарного ринку, та будь якого іншого ринку, окрім біржі та фондового ринку, тому що інформація не посідає такого важливого місця та не формує вартість товару. Виникає багато запитань, адже всі економічні дослідження направлені до приведення ринку до ефективного стану, при цьому конкуренція теж має бути ефективною. Стосовно ефективної конкуренції також немає однозначного визначення та критеріїв оцінювання. Якщо здійснювати пошук в вітчизняній літературі висвітлена лише одна точка зору А. Шумпетера, яка визначає, що конкуренція це динамічний процес і що інформація та НТП, інновації відіграють важливу роль в формуванні ефективної конкуренції. Що і є представлено авторським колективом Козюка В. В., Радіонової Л. А.

«Ефективна конкуренція - це динамічна конкуренція, коли за рахунок інновацій зменшуються витрати виробництва і зростає якість продукції, збільшуються обсяги виробництва і продуктивність праці, знижуються ціни. Нововведення у продукті, технології, організації виробництва та збуту, управлінні фірмою - це стрижень конкуренції нового типу, значно ефективнішої, ніж традиційна цінова конкуренція» [4].

Але з даним визначенням ми не погоджуємось в тому аспекті, що воно не розкриває самої суті ефективної конкуренції. Адже такі поняття як інновації, інформація та НТП є важливими в виробничому процесі явищами, але не створюють ефективну конкуренцію. І саме в такому визначенні не відображено суті теорії Й. Шумпетера, а більше погляд на підприємця та його суть в виробничому процесі. А доступ до інформації, це є однією із передумов ефективного функціонування на ринку з конкуренцією, що було доведено Нобелівським лауреатом Дж. Акерлофом.

Ще одне невірне визначення ефективної конкуренції представлено нижче і також автором вводиться невживаний термін здійснена конкуренція: «Здійснена конкуренція — це чиста конкуренція + мобільність ресурсів усередині ринку й відсутність бар'єрів на вхід і вихід учасників. Ефективна конкуренція — покупці й продавці оперують незалежно у вільній конкурентній системі» [5].

«Більшість дослідників сходиться на тому, що чиста конкуренція найбільше відповідає вимогам ефективності суспільного виробництва» [6]. Автор Задой А. О. зазначає, що ефективнішою вважається та система, яка, виробляє необхідний продукт при найменших витратах та забезпечує оптимальний розподіл обмежених ресурсів між галузями та окремими виробництвами.

Найбільш влучними є визначення, які представлені Корнійчуком Л. Я. та реально відображають думку Й. Шумпетера стосовно ефективної конкуренції. «Досконала конкуренція втрачає своє значення і не може розглядатись як модель максимальної ефективності. Він визнавав, що його трактування конкуренції виходить за межі аналізу ринку і не спрямоване на вирішення проблеми ринкової рівноваги. Теорія ефективної конкуренції пояснює загальні причини циклічного розвитку, але не торкається внутрішніх закономірностей функціонування ринкового механізму. Шумпетер наголошує, що динамічний стан економіки унеможливує врівноважувальну дію конкуренції. Навпаки, ефективна конкуренція веде до розбалансування, перебудови економіки, стрибка у розвитку продуктивних сил» [7].

Й. Шумпетер називає таку економічну ситуацію і такий прибуток статичними, а конкурентну боротьбу неефективною, оскільки за цих умов не можна гарантувати, що виробництво й справді досягне якісно нового рівня. Саме в цих твердженнях на відміну від сучасних вітчизняних трактувань Й. Шумпетер повністю відходить від досконалої конкуренції, ринкової рівноваги, ринкової статичності та переходить до питання циклічності і дослідження ринку в умовах монополістичної конкуренції, що на наш думку і має бути передумовою досліджень.

Західна точка зору відрізняється від вітчизняного викладення поняття ефективної конкуренції. Ефективна конкуренція - це концепція, яку вперше запропонував Дж. Кларк, тоді під назвою "діюча конкуренція", як "діючу" альтернативу економічній теорії досконалої конкуренції, оскільки в реальному світі рідко спостерігається ідеальна конкуренція. Не було досягнуто консенсусу щодо того, який з багатьох потенційних критеріїв повинен використовуватися для того, щоб визначити конкуренцію для ефективності, але як альтернативу виявленню конкретних структурних критеріїв [8].

Згідно із сучасною західною економічною доктриною, крім таких якісних характеристик конкуренції, як "досконала" та "недосконала", існує "ефективна" конкуренція. Нагадаємо, що ідея ефективної конкуренції виникла на основі критичного переосмислення деяких положень теорії монополістичної конкуренції та сумнівів щодо моделі досконалої конкуренції та впливу державного регулювання на ринок.

Нижче наведені різні визначення діючої конкуренції, в яких проглядається зовсім різна суть до означення даного терміну.

Діюча конкуренція – конкретизована щодо реальної практики форма досконалої конкуренції, головні критерії якої покладено в основу формування і здійснення науково обґрунтованої політики конкуренції [9].

Діюча конкуренція - американське позначення форми ринку, коли велике промислове підприємство з рисами монополізму на підставі застосування сучасних засобів досягає тих же результатів, які повинні бути досягнуті в класичній конкуренції. При цьому учасники ринку застосовують сумлінні методи, а для покупців і продавців є досить широкі можливості вибору [10].

Діюча конкуренція - це суперництво суб'єктів бізнесу в умовах активного включення органів державної влади і управління в економіку в якості економічного центру, що забезпечує кожному з суб'єктів бізнесу можливість повноцінного розвитку, а також гарантії постійного відтворення ділових відносин на всіх рівнях організації економічного середовища бізнесу [11].

Робоча конкуренція визначається в критеріях, що визначають характер конкуренції на ринку. Критерії засновані на дослідженнях взаємозалежності між ринковою структурою, поведінкою фірм на ринку і функціонуванням ринку. Таким чином, ефективну конкуренцію можна описати на основі наступних прийнятних норм структура ринку, поведінка фірм, функціонування ринку. Критерії, що характеризують ефективну конкуренцію, дозволяють державним установам розробляти і втілювати в життя свою конкурентну політику [12].

Филюк Г. М. зазначає, що: «Вживання терміна "ефективна конкуренція" має дуже важливе значення і дає можливість перевести теорію конкуренції з площини абстракцій, які нерідко погано узгоджуються з реаліями конкурентного суперництва, у площину практичного аналізу конкурентної поведінки компаній на різних типах ринків. Адже в його основу покладено конкурентні дії, той самий вплив економічних агентів на своїх суперників і протидію зустрічним загрозам.»

Филюк Г. М. [13] представила класифікацію ринкових структур основною класифікаційною ознакою являлось тип ринкової структури з ефективною конкуренцією та з неефективною конкуренцією (монополні). За її визначенням ефективна ринкова – це такий тип, який характеризується наявністю і високим ступенем реальної або потенційної конкуренції, низьким бар'єрами входження підприємств у ринок та здатністю учасників досягати поставлених цілей (досконала конкуренція, монополістична конкуренція, олігополія (ситуація домовленості між учасниками ринку)), квазіконкурентний ринок, мережеві ринкові структури. Критеріями класифікації ринкових структур слугували кількість учасників, тип продукту, контроль над ринковою ціною з боку окремої фірми, бар'єри входження на ринок, інтенсивність і сила цінової конкуренції, нецінова конкуренція, доступ до інформації, рівень рентабельності.

До ринків з ефективною конкуренцією відповідно до заданих критеріїв на думку Филюк Г. М. відносяться ринки з досконалою конкуренцією, до неефективних ринки монополістичної конкуренції, олігополії та монополії. Хоча в економічній літературі та попередніх пунктах було згадано, що саме олігополні ринки відносять до ефективних, оскільки володіють кращими інвестиціями та розвивають НТП. На нашу думку, ці критерії являються критеріями віднесення до того чи іншого типу ринкових структур і не враховано найголовнішого принципу ефективності ринкової структури. Це принцип співпраці, досягнення результатів не лише фірми, але й покращення результатів ринку, покращення умов для споживачів, покращення не лише економічного становища, але й екологічного. Також було з'ясовано, що існуюча концепція ефективного ринку стосується лише інформаційного ринку, і стосується лише інформації. Що при дослідженні конкуренції описується лише ефект, тобто власна

вигода для підприємств, а не для соціуму, ринку. Не визначено, що конкуренція в своєму розвитку проходить стадії. Наприклад від антагоністичної боротьби до співпраці, і не визначено формального значення ефективності кожної із стадій. Авторське припущення наступне, що антагоністична боротьба рівна 0, то співпраця = 1.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. <http://allfi.biz/glossary/eng/E/efficient-market.php>
2. https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%AD%D1%84%D1%84%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D1%8B%D0%B9_%D1%80%D1%8B%D0%BD%D0%BE%D0%BA
3. Єщенко П. С, Палкін Ю. І. Сучасна економіка: Навч. посіб. — К.: Вища шк., 2005. — 327 с.
4. Родіонова, Л. А. Історія економіки та економічної думки: від ранніх цивілізацій до початку XX ст. : навч. посіб. / за ред. В. В. Козюка, Л. А. Родіонової. — К. : Знання. — 2011. — 566с.
5. <http://library.if.ua/book/14/1227.html>
6. Задоя А.О. Мікроекономіка: Курс лекцій та вправи: - Навч. посіб. - 2-ге вид., стер. - К.: Т-во "Знання", КОО, 2002. - 211 с.
7. Корнійчук Л.Я. Історія економічних учень: підручник / КНЕУ -1999. - 564 с.
8. https://en.wikipedia.org/wiki/Effective_competition
9. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т. 1. / Редкол.: ...С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. — К.: Видавничий центр “Академія”, 2000. — 864 с.
10. Гацалов М.М.. Современный экономический словарь-справочник. - Ухта: УГТУ, 2002. -371с.. 2002
11. https://finances.social/osnovyi-biznesa_765/effektivnaya-konkurentsya-31400.html
12. http://economic_directory.academic.ru/1664/%D0%AD%D1%84%D1%84%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%B0%D1%8F_%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BA%D1%83%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%86%D0%B8%D1%8F
13. Філюк Г. М. Наукові підходи до типологізації ринкових структур / Г. М. Філюк // Наукові праці НДФІ. — 2009. — 4(49). — С. 91 - 102

Філатова Любов Сергіївна —асистент кафедри Менеджменту, маркетингу та економіки, Факультет менеджменту та інформаційної безпеки, Вінницький національний технічний університет.

Filatova Lyubov Serg. – Assistant with the department of management, marketing and Economics, Faculty of Management and Information Security, Vinnitsa National Technical University.